

OPINNÄYTETYÖ (AMK)

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2021

Katja Kujala

**ELÄMÄNVALHE HENRIK  
IBSENIN NUKKEKODISSA JA  
VILLISORSASSA**

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2021 | 33 sivua

Katja Kujala

# ELÄMÄNVALHE HENRIK IBSENIN NUKKEKODISSA JA VILLISORSASSA

Analysoin tässä opinnäytetyössä Henrik Ibsenin klassikonäytelmiä Nukke koti ja Villisorsa elämänvalheen teeman pohjalta. Tarkastelen Ibsenin teoksia moraalifilosofian eri oppien näkökulmista ja peilaan näytelmätekstejä valhetta käsitteleviin 2000-luvun teoksiin. Peilaten ajatuksiani teoksiin pohdin, mikä merkitys elämänvalheella on ihmisen elämässä.

Tarkastelen teoksia Nukke koti ja Villisorsa myös nykyisten moraalikäsitteiden valossa ja pohdin, voidaanko klassikoteoksilla yhä koskettaa nykykatsojaa vai ovatko teokset aikansa elämäntapakuvia ilman yhteyttä tähän päivään.

Opinnäytetyössä tulen johtopäätökseen, että elämänvalhe on kuolematon teema ja Henrik Ibsen on onnistunut kirjoittamaan näytelmät Nukke koti ja Villisorsa ajattomiksi. Moraalifilosofian näkökulmasta Ibsen ei saarnaa tai ota kantaa oikeaan tai väärään tapaan elää.

Ibsen tuo teoksissaan esiin ihmisen monisyiset tarpeet elää joko itse illuusiotaan suojellen tai toisen illuusiota suojellen ja vahvistaen. Tämä tarve on perusihminen ja ikuinen.

ASIASANAT:

Ibsen Henrik, elämänvalhe, moraalifilosofia, itsepetos, illuusio

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Theatre Instructor

2021 | 33 pages

Katja Kujala

# THE THEME OF THE LIE OF LIFE IN HENRIK IBSEN'S PLAYS A DOLL'S HOUSE AND THE WILD DUCK

In this thesis, I analyze two Henrik Ibsen plays, *A Doll's House* and *The Wild Duck*, based on the theme of life lie. I look at Ibsen's plays through different perspectives of moral philosophy and compare the plays to contemporary works about lies. I contemplate on the significance of life lie in modern human life.

I also review *A Doll's House* and *The Wild Duck* in the light of current moral perceptions. Moreover, I investigate whether classical works of theatre, such as Ibsen's plays, can still touch the contemporary viewer or if they are representations and images of the lifestyle of their own times without connection to the present day.

In my thesis, I propose that living a lie is a universal theme and not bound to any certain era. Furthermore, I suggest that Henrik Ibsen has been able to write his plays *A Doll's House* and *The Wild Duck* so that they stand the test of time. From the perspectives of moral philosophy, Ibsen does not preach or suggest the right or wrong way to live. In his plays, he highlights an individual's complex need to survive either by protecting one's own illusion or by protecting and reinforcing the illusion of someone else. This need can be viewed as fundamentally human and eternal.

## KEYWORDS:

Ibsen Henrik, living a lie, life lie, moral philosophy, self-deception, illusion

# SISÄLTÖ

<b>1 JOHDANTO</b>	<b>5</b>
<b>2 POIMINTOJA IBSENISTÄ TOTUUDEN ETSIJÄNÄ</b>	<b>7</b>
2.1 Idealistinen ihmiskuvaaja	7
2.2 Moraalinen pohdiskelija	8
2.3 Ajassaan oman tiensä kulkija	10
<b>3 ELÄMÄNVALHE</b>	<b>12</b>
3.1 Ihminen moraalisena olentona	12
3.2 Moraalifilosofian määritelmiä ihmisen hyvään elämään	12
3.3 Onko valheella moraalialia?	14
3.3 Elämänvalhe tässä opinnäytetyössä	15
<b>4 ELÄMÄNVALHE NUKKEKODISSA</b>	<b>18</b>
<b>5 ELÄMÄNVALHE VILLISORSASSA</b>	<b>24</b>
<b>6 IBSEN – AJATON IHMISYYDEN KUVAAJA</b>	<b>30</b>
<b>LÄHTEET</b>	<b>32</b>

# 1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni analysoin Henrik Ibsenin klassikkoteoksia *Nukkekot*i ja *Villisorsa* elämänvalheen, illuusion sekä moraalisesti ”hyvän ja oikean” elämäntavan valossa. Näytelmiin peilaten pohdin, mikä merkitys ihmisen elämässä on elämänvalheella: onko elämänvalheeseen turvautuminen egoistinen moraaliton tapa vai pohjautuuko se ihmisen altruistiseen tarpeeseen suojella lähimmäisiään.

Aloittaessani opinnäytetyön kirjoittamisen oli tarkoitukseni hyödyntää työssäni elämänvalhe-termin valmiita määritelmiä, sillä on tutkittu paljon syitä, miksi ja millaisissa tilanteissa ihminen valehtelee. Silti suoranaisesti elämänvalheeseen en löytänyt täsmällistä selitystä. Jotta kuitenkin saan avattua oman määritelmäni elämänvalheelle, pohjaan sen löyhästi niin historian moraalifilosofien oppeihin kuin nykyajan ajattelijoiden pohdintoihin. Elämänvalhe-termin määrittelyyni keskeisiä lähteitä ovat filosofian professori Matti Häyryn (2002) teos *Hyvä elämä ja oikea käytös. Historiallinen johdatus moraalifilosofiaan*, journalisti, kirjailija Yrsa Steniuksen (2004) teos *Totuudesta ja valheesta* sekä psykologian emeritusprofessori Markku Ojasen (2017) teos *Vaihtoehtoisia faktoja? Miksi valehtelemme*.

Merkittävimmät lähteet tässä opinnäytetyössä ovat Ibsenin näytelmät *Nukkekot*i ja *Villisorsa* sekä Lauri Viljasen (1962) kirjoittama elämäkerta *Henrik Ibsen: Elämä ja draamat*.

Elämänvalhe-teeman rinnalla pohdin, voivatko 1800-luvulla kirjoitetut klassikonäytelmät kuvata 2020-luvun yhteiskunnan moraalisia normeja vai ovatko teokset taantumuksellisen konservatiivisia ja tasa-arvoa sekä yksilönvapautta rajoittavia teoksia.

Moraalifilosofian näkökulmasta näytelmiä *Nukkekot*i ja *Villisorsa* voi tulkita normatiivisen etiikan määritelmien, missä yksilön hyvän elämän ja yhteiskunnan onnellisuuden takaavat yksilön moraaliset velvollisuudet yhteisöään kohtaan. Mutta jos teoksia tulkitaan nyky-yhteiskunnan individualistisen idealismin kautta, yksilön oikeuksien, tasa-arvon ja yksilönvapauden vaatimusten kautta, näytelmät saavat uudenlaisia sävyjä.

Näitä sävyjä tutkin ilman näytelmätekstien ja nykytulkintojen välistä ristiriitaa. Tässä ajassa moni rakentaa oman minäkuvansa itsepetoksen varaan luomalla ympärilleen fiktiivisen kehyksen, jossa elää. Sosiaalinen media pursuaa kuvitteellisia

elämäntarinoita, joissa harkittujen ja aseteltujen kuvien kautta tekijä itsekkin uskoo luomaansa illuusioon itsestään parhaimmillaan. Puntaroin, onko tämä tuomittavaa ja moraalitonta vai perusihimillistä toimintaa; defenssimekanismi, joka auttaa meitä löytämään todellisen identiteettimme ja oman merkityksellisen paikkamme sekä mikroyhteisössämme että yhteiskunnassa.

Minulle Ibsenin näytelmät *Nukkekot*i ja *Villisorsa* ovat puhuttelevia ja ajattomia. Ne näyttävät karulla tavalla, mitä ihmiselle tapahtuu, kun valheet riisutaan. Vaatimus totuudesta voi hajottaa, romuttaa ihmisen käsityksen minuudestaan sekä omasta paikastaan ympäröivässä yhteisössä. Toisaalta totuus voi myös avata ymmärryksen oman olemassaolonsa tarkoituksesta ja kirkastaa elämän päämäärän.

## 2 POIMINTOJA IBSENISTÄ TOTUUDEN ETSIJÄNÄ

### 2.1 Idealistinen ihmiskuvaaja

Näytelmäkirjailija ja runoilija Henrik Johan Ibseniä (1828–1906) pidetään Norjan tunnetuimpana kirjailijana ja hänen tuotantonsa on merkittävytydessään ja menestyksessään nostettu Shakespearen rinnalle. Ibseniä pidetään modernin, realistisen draaman edelläkävijänä. (Näytelmät netissä 2011) Etenkin myöhemmissä näytelmissään hänet nähdään yhteiskunnallisen arkitodellisuuden kuvaajana, vaikka hän itse vähätteli tuotantonsa yhteiskunnallista tai poliittista merkitystä. Ibsen piti merkityksellisempänä näytelmien ihmiskuvauksia ja draamallista puolta. Oikeat tapahtumat näytelmien taustalla sekä omakohtaisuus ja oman henkisen elämän kuvaaminen olivat Ibsenille tärkeitä. Häntä pidetäänkin myös ihmiskuvauksen runoilijana. (Viljanen 1962, 8–9.)

Ibsenin ensimmäinen näytelmä *Catilina* vuonna 1850 ei saavuttanut vielä menestystä, mutta seuraavana vuonna hän sai kiinnityksen Bergenin teatterista johtajan apulaisena ja näytelmäkirjailijana. *Päiväkummun pidot* näytelmän esitykset vuonna 1856 saavuttivat pienen suosion ja vakiinnuttivat nuoren näytelmäkirjailijan asemaa. (Viljanen 1962, 26, 34, 45.)

Vain kymmenen vuotta myöhemmin näytelmä *Brand* vuonna 1866 nosti kirjailijan yhdeksi oman aikansa suurimmista runoilijoista. Teos herätti aikanaan suuresti sekä ankaraa kritiikkiä että suurta kiitosta, mutta oli myös kaupallinen menestys, jo ilmestymisvuonna siitä otettiin neljä painosta. (Viljanen 1962, 104–105.)

*Brand* kertoo nuoresta, idealistisesta papista, jonka ehdottomuus on kanssaihmisilleen sietämätöntä. Kaikki tai ei mitään asenteellaan Brand kokee elämäntehtäväkseen pelastaa lähimmäistensä sielut, mutta todellisuudessa hän saa aikaan pikemmin tuhoa. (Ibsen 1947.) Brandin hahmossa onkin samankaltaista kiihkeyttä ja ehdottomuutta kuin myöhemmän tuotannon *Villisorsan* Gregersissä.

*Brandin* ilmestymisen jälkeen Ibsenille myönnettiin runoilijaneläke, joka osaltaan vankisti runoilijan asemaa. Tämä tapahtuma, eläkkeen myöntö, sai Ibsenin tekemään ulkonäöllisen muodonmuutoksen huolettoman boheemista tyylistä huoliteltuun paitaan ja tyylikkääseen pukuun. Myös täysparta sai lähteä ja persoonan muutos ulottui jopa

käsialassa uuteen tyyliin. (Viljanen 1962, 108–110.) Vaikka tämä yksityiskohta ei liity Ibsenin tuotantoon, saa se minut pohtimaan elämänvalhe kontekstissa myös Ibseniä itseään. Ibsenin päädyttyä radikaaliin tyylinvaihdokseen tuntuu kuin hän kertaheitolla kieltäisi oman, vanhan minänsä ja aloittaisi elämänsä puhtaalta pöydältä. Onko aikaisempi versio ollut illuusio, jonka Ibsen itsestään rakensi vai onko uusi versio naamio, jonka taakse suojautua menestyksen edessä?

Esimakua valheen teemasta saadaan Ibsenin vuonna 1867 kirjoitetussa näytelmässä *Peer Gynt*, joka alkaa äiti Åsen repliikillä ”Peer, sinä valehtelet.” (Ibsen 1983, 9.) *Peer Gynt*issä oman itsensä, sielunsa etsiminen on verhottu kansansadunomaiseen ja riehakkaaseen fantasiaan, mutta jo siinä symboliikan alta on tunnistettava teema oman ydinminuuden ja elämäntarkoituksen löytämisestä sekä oman elämänsä rakentamisesta illusioiden varaan. Mitä kiihkeämmin Peer haluaa löytää totuuden itsessään, sitä etäämmälle hän joutuu, sielunsa kadottaen. Lohdullista on, että kerskailevan ja muita ylenkatsovan Peerin lopussa pelastaa uskollisen Solveigin rakkaus. (Viljanen 1962, 121–122.) ”Peer: Missä minä olin oma itseni, eheä ja tosi – – Solveig: Minun uskossani. Minun toivossani. Minun rakkaudessani.” (Ibsen 1983, 214.) Näin onnellista loppuratkaisua Ibsen ei enää tarjoa myöhemmissä näytelmissään *Nukkekot*i ja *Villisorsa*.

## 2.2 Moraalinen pohdiskelija

Vuonna 1879 kirjoitettu *Nukkekot*i pohjautuu vahvasti tositapaukseen, joka oli laajalti tunnettu ja joka sivusi Ibseniä itseäänkin, tapaus sattui hänen kirjailijaystävälleen Laura Petersenille. Tositapahtuma oli traagisempi, siinä miehensä terveyden pelastamiseksi Ibsenin ystävä otti ensin mieheltään salaa lainan ja myöhemmin väärensi vekselin lainan kattamiseksi. Totuuden tultua ilmi mies vaati avioeroa ja erotti äidin lapsistaan saaden tämän mielenterveyden järkkymään ja joutumaan mielisairaalaan. Ennen kuin ystävä tervehtyi ja hänen avioliittonsa lopulta pelastui, oli Ibsen jo kirjoittanut tarinan askarruttamana *Nukkekod*in. (Viljanen 1962, 158–159.)

Näytelmässä Ibsen halusi erityisesti pohtia naisen asemaa. Ibsen kirjoitti *Nukkekod*in muistiinpanoihin:

*On olemassa kahdenlainen henkinen laki, kahdenlainen omatunto, toinen miehessä ja aivan toinen naisessa. He eivät ymmärrä toisiaan; mutta naista*



*tuomitaan käytännöllisessä elämässä miehen lain mukaan – –.* (Viljanen 1962, 161.)

Ajassa, jossa Ibsen näytelmän kirjoitti, teos oli radikaali ja herätti suurta kohua. Ibsen tarjosi naiselle saman oikeuden oman ydinminuuden etsimiseen kuin miehelle. Hän ei tuominnut Noraa miesten määrittelemien lakien eikä miesten määrittelemien moraalisten oikeuksien mukaan. Aikansa radikaalina hän antoi naiselle sukupuolesta riippumattoman vapauden.

Ibseniä ahdisti liberaalisten mielipiteiden arkuus ja oman tuotantonsa kautta hän joutui usein yleisten mielipiteiden ristituleen. *Nukkekotia* kaksi vuotta myöhemmin avioliittoa, prostituutiota ja sukupuolitautia käsittelevä näytelmä *Kummittelijoita* ravisteli vielä perusteellisemmin porvarillista maailmaa herättäen pahastumisen lisäksi suuttumusta ja jopa tyrmistystä. Näiltä ajoilta Ibsenin kerrotaan sanoneen:

*Vähemmistö on aina oikeassa – – tarkoitan vähemmistöä, joka käy edellä siellä, minne enemmistö ei ole vielä ehtinyt. Tarkoitan oikeassa on se, jolla on läheisin sopimus tulevaisuuden kanssa.* (Viljanen 1962, 183–185.)

Viimeistään uransa tässä vaiheessa Ibsen itsekin ymmärsi olevansa yksilöiden puolestapuhuja ja yksinäisten puolustaja. Hänen individualisminsa oli ehdotonta, järkähtämätöntä ja kaikinpuolista, ja siksi yhteiskunnassa haasteellista vastaanottaa yleisesti hyväksyttävänä. Hän ei myöskään enää kaivannut yleistä hyväksyntää, sen merkinä seuraava näytelmä *Kansanvihollinen*, joka oli nimeään myöten mielenosoituksellinen. (Viljanen 1962, 185–187.)

Myöhäisimmässä tuotannossaan Ibsen keskittyi yhä enemmän yksilöetiikkaan ja hänen näytelmänsä sisälsivät myös symboliikkaa (Eurooppalaisen teatterin historiaa, n. d.). Näistä vuonna 1884 kirjoitettu näytelmä *Villisorsa* symbolismin lisäksi sisältää syvimmän pohdiskelun elämänvalhe-teemasta. *Villisorsa* tiivistyy yksilöpsykologisessa tutkiskelussa *Brandia* lievempään totuuden vaatimukseen ja esittää väitteen, että keskivertoihmiselle elämänvalhe on keino selvitä hengissä vastoinkäymisistä tai vaikeista elämäntilanteista (Seimola 1989, 24).

Myös *Villisorsassa* henkilöihahmoilla oli esikuvansa tosielämässä. Hjalmar Ekdalin esikuvana sanotaan olevan Ibsenin tuttava, valokuvaaja ja kirjailija Edvard Larssen. Kiihkeän totuuden vaatija Gregers Werleen Ibsenin sanotaan kirjoittaneen osittain nuorta

itseään. Ibseniltä löytyy muistiinpano ”Koko ihmiskunta ja kristityt kaikkein enimmän potevat suurmieshulluutta.” *Villisorsan* kirjoittamisen aikoihin Ibsen itse oli jo armollisempi kuin Gregers, hän ei uskonut kristillisten ihanteiden sitoviin velvoitteisiin vaan näytelmän *Villisorsa* väitteellä peräänkuulutti armottoman tuomitsemisen sijaan humanisuutta. (Viljanen 1962, 201–202.)

Ibsenin lopputuotannosta mainittavia näytelmiä ovat mm. ihmisen syyllisyydentuntoja tutkiskeleva *Rosmersholm* vuodelta 1886 sekä syvä naiskuvaus *Hedda Gabler* vuodelta 1890.

### 2.3 Ajassaan oman tiensä kulkija

*Villisorsan* kirjoittamisen ajoilta oleva yllä mainittu lainaus Ibsenin tulevaisuuden ymmärryksestä osoittaa, että hän oli edellä aikaansa. Hän uskalsi kritisoida aikansa konservatiivisia, tasa-arvoa rajoittavia normeja ja uskalsi puhua yksilön oikeuksien ja vapauden puolesta. Samoihin aikoihin Ibsen on kirjoittanut muistiinpanoihinsa:

*Minä olen aikoja sitten lakannut asettamasta yleispäteviä vaatimuksia, sillä en usko enää, että sellaisia millään sisäisellä oikeudella voidaan asettaa. – – Meillä kaikilla ei ole muuta eikä parempaa tehtävää kuin hengessä ja totuudessa realisoida itsemme. Tämä on minun mielipiteeni mukaan todellista vapaamielisyyttä.* (Viljanen 1962, 199.)

Nyt, vuonna 2021, me olemme jo maailmankuvassa ohittaneet sen tulevaisuuden, mistä Ibsen tuolloin puhui. Toisaalta ihminen, ihmisen käytös, inhimillinen toiminta, ei ole muuttunut miksiäkään. Edelleen me kamppailemme omassa ajassamme omien moraalikäsitteistämme kanssa. Ibsenin 140 vuotta sitten lausumat sanat ovat tarkkanäköiset, ne kertovat kyvystä nähdä oman varman paikkansa henkisessä ilmapiirissä, joka on ristiriidassa oman eettisen ajattelun kanssa sekä rohkeudesta taiteilijana kuunnella oman sydämen ääntä, vaikka se tarkoittaa kulkemista yksin ja osittain tuomittuna.

Sekä *Nukke koti* että *Villisorsa* näytelmiä esitetään edelleen maailman näyttämöillä. Teosten tyyliuunnun vaihtuminen alkuvaiheen historiallisista, runopoljentoisista saagoista keskiluokkaisen, porvarillisen elämäntavan kuvaajaksi nosti Ibsenin yhdeksi realistisen draaman edelläkävijöistä. Psykologisen, humanistisen ihmiskuvauksen ohella

häntä pidetään yhteiskunnallisten ongelmien sekä velvollisuusmoraalin pohtijana ja yksilön elämän sovinnaismoraalin vaikutusten kuvaajana (Seimola 1989, 24).

Ibsenin tragikomedioiksi kirjoittamat *Nukkekot*i ja *Villisorsa* tulkitaan ja nähdään usein nimenomaan tragedioina. Totuuden ja idealismin vaatimukset vievät näytelmien henkilöt aristoteelisen äärimmäisiin ratkaisuihin, joista ei ole enää paluuta. Teokset tarkastelevat elämänvalheen käsitettä kumpikin omalla tavallaan. *Nukkekodissa* asetelma on valheen näkökulmasta konkreettinen. Taustalla on näytelmän päähenkilön Noran tekemä petokseen pohjautuva rikos, jota hän joutuu erilaisin valhein peittelemään. *Villisorsassa* valheen merkitys on monisyisempi ja symbolistisempi. Suoranaisia valheita ei ole, vaan kyse on pikemmin itsepetoksesta ja ympäröivien ihmisten merkityksestä siinä joko sitä tukevana tai hajottavana.

## 3 ELÄMÄNVALHE

### 3.1 Ihminen moraalisenä olentona

W. H. Auden kirjoittaa runossaan *The Age of Anxiety* ”Mieluummin tuhoudumme kuin muutumme. Mieluummin kuolemme kauhuamme kuin astumme nykyisyyden ristille sallien illuusioidemme kuolla.” (Hollis 2010, 115.)

Runo haastaa pohtimaan, onko ihmisellä oikeus elää itsepetokseen turvautuen. Onko pelko oman ydinminuuden, kaikista rooleista riisutun oman itsen paljastumisesta niin suuri, että todella mieluummin kuolisimme kuin uhraisimme itsemme totuuden edessä? Yritän löytää vastauksia, mikä on ihmisen moraalinen oikeus totuudessa ja valheessa.

Eläimen toimintaa yksinkertaisimmillaan kuvataan tapahtuvaksi tässä ja nyt hetkessä, vaistojen varassa. Ihminen sen sijaan kykenee moraaliseen harkintaan, hänellä on kyky toimia suunnitelmallisesti, mennyttä reflektoiden ja toimintansa jälkiseurauksia ymmärtäen. Ihmisellä on kyky hallita omia halujaan ja mielitekojaan. Sosiaalisen olennon ihmisestä tekee se, että minäkuva ja identiteetti rakentuu suhteessa muihin ihmisiin ja yhteisöön, jossa ihminen elää. Siksi myös moraalifilosofit ja teoreetikot ovat kautta historian pyrkineet määrittelemään, kuinka ihmisen tulisi elää ja käyttäytyä ympäröivässä yhteisössään, jotta se olisi eettisesti oikeaa ja hyvää.

### 3.2 Moraalifilosofian määritelmiä ihmisen hyvään elämään

Moraalifilosofit Aristoteleesta Immanuel Kantiin ovat korostaneet hyveellisen elämän merkitystä ja sen vahvistamista totuutta painottavana, rationaalisenä käytöksenä. Ihmisen tärkein pyrkimys oli toimia oikein ja hyveellisesti, valheessa eläminen oli moraalitonta ja tuomittavaa. Yksilön tärkeimpiä vastuita oli toimia oikein suhteessa yhteisöön.

Aristoteles (384 eKr.–322 eKr.) määritteli hyvän elämän pohjautuvan yhteiskunnassa vallitsevien sääntöjen ja tapojen noudattamiseen. Onnellinen elämä perustui sopivassa määrin kontrolliin, mielihalujen hallitsemiseen ja oman paikkansa yhteisössä ymmärtämiseen. (Häyry 2002, 52.) Hyve-etiikan edustajana Aristoteles piti tärkeänä moraalisesti toimivan ihmisen hyveellistä käytöstä ja hyveisiin laskettavien

ominaisuuksien kehittämistä yksittäisten hyvien tekojen sijaan (Etiikka 2020). Aristoteles painotti kuitenkin kohtuullisuutta, hän loi kultaisen keskitien etiikan, missä ihmisen tehtävä on tunteissa ja toiminnoissa toimia liiallisuuden ja puutteellisuuden välissä (Häyry 2002, 57).

Aristotelesta tuomitsevampi oli Kant (1724–1804), jonka mukaan kaikkein tuomittavin ja tuhoisin ihmisen heikkouksista oli valhe (Stenius 2004, 21). Ihmisen tulisi elää elämäänsä, käyttäytyä ja noudattaa samoja toimintaohjeita kuin odottaa muiden noudattavan. Vaikka moraalilaki antoi ihmiselle vapauden toimia itsenäisesti, tuli hänen tahtonsa ja rationaalisen ajattelukykynsä voimalla taistella omia tunteitaan ja halujaan vastaan. (Häyry 2002, 128.) Tahdon voimalla ja järjen kannattelemana ihminen pystyi väistämään valhetta niissäkin tilanteissa, kun hänelle olisi siitä hyötyä. Kantille moraalilaki oli ehdoton, eikä se sallinut poikkeuksia, vaan se kosketti kaikkia universaalina lakina. (Häyry 2002, 124.)

Tultaessa 1900-luvulle moraalifilosofiasta löytyy toisenlaisia sävyjä. Mm. eksistentiaalistit Jean-Paul Sartre (1905–1980) ja Simone de Beauvoir (1908–1986) korostivat yksilön vapauden kunnioittamista. He korostivat vapauden lisäksi ihmisen vastuuta omista tekemisistään sekä siitä, mitä hän muiden tekemänä hyväksyi. Tämä moraalinen vapaus toi myös oman haasteensa: vaikka ihminen oli vapaa valitsemaan olemisen tapansa, oli hän myös siihen pakotettu. Ihmisen tuli luoda merkitys omalle elämälleen ja tarkoitukselleen, valittava oma olemuksensa, essenssinsä. Kääntöpuolena tämän vapauden ymmärrys saattoi herättää ihmisessä niin suuren pelon ja ahdistuksen, ettei hän uskaltanut päättää tai valita mitään. Tämä puolestaan johti ihmisen toimimaan ”huonossa uskossa” vapautensa kieltäen ja toimimaan normien mukaisessa roolissa oman yhteisönsä odotusten mukaisesti. (Häyry 2002, 152–153.)

Beauvoir määritteli ihmisen vapauden todelliseksi vapaudeksi vasta silloin, kun hän tunnusti kaikkien kanssaihmistensä vapauden ja nämä päinvastoin. Näin ollen vapaus ei ollut yksilön ominaisuus, vaan pohjautui suhteessa toisiin ihmisiin. Samalla periaatteella pystyi ihminen myös riistämään toiselta ihmiseltä merkityksen sekä hänen teoistaan että elämästä. Beauvoir painotti tässä alistamisessa kuitenkin yhteiskunnan ja yhteisön merkitystä; tietyt odotukset, normit, jopa erilaiset myytit mm. pohjautuen miesten ja naisten rooleihin, saivat nämä alistajat puolustamaan normien mukaisia arvoja ja puolustamaan perinteitä. (Koskinen 2014.)

### 3.3 Onko valheella moraalialia?

Mielenkiintoinen peilaus elämänvalhe käsitteeseen tulee 2000-luvun ajattelijoilta. Yrsa Stenius (2004, 15–16) tarkastelee teoksessaan *Totuudesta ja valheesta* moraalifilosofien teorioita ja esittää varsin perustellun kysymyksen voiko ihmisen, joka aina on osa sosiaalista yhteisöään, arkista elämää hahmottaa tai arvottaa ilman totuuden ja valheen käsitettä.

Markku Ojanen (2017) puolestaan vyöryttää teoksessaan *Vaihtoehtoisia faktoja? Miksi valehtelemme* lukijalle kymmeniä tutkimusesimerkkejä tilanteista, missä ihminen kevyesti syyllistyy vilppiin. Koeolosuhteissa vilppi on yleensä pientä, mutta tutkimustulokset peilaavat hyvin yhteiskuntaa ja kutakin vallitsevaa kulttuuria.

Stenius (2004) pohtii, kumpi on vaarallisempi, totuus vai valhe. Vaikka Stenius tuomitseekin suoranaiset valheet ja kaksinaismoraalissa elämisen, tuo hän esiin jonkinasteisen myötätunnon ja halun ymmärtää ihmistä myös valheessa eletessä. Ihminen on toimissaan inhimillinen, joskus pienestä valheesta lähteneet asiat luisuvat käsistä ja kasvavat kohtuuttomiksi, jolloin oma elämänkatsomus ja moraalit hukkuvat pelkuruuteen tai kykenemättömyyteen tuoda totuutta ilmi. Ojanen (2017, 15) toteaa, että vaikka totuudessa pysyminen on elämässämme tavoiteltava ja tärkeä hyve, eivät valhe ja totuus aina kaikissa elämäntilanteissa ole yksiselitteisen helppoja.

Stenius (2004, 117) nostaa esiin ihmisen moraalikäsitteen ristiriidan: me odotamme kanssaihmisiltämme rehellisyyttä, mutta puolustamme oikeuttamme pitää salassa omat salaisimmat ajatuksemme, myös jotkut teoistamme. Sinänsä tämä on loogista ja lohdullistakin, elämästämme tulisi sietämätöntä, jos jokainen kertoisi omat ajatuksensa tai mielipiteensä niitä lainkaan suodattamatta tai peittelemättä.

Sartren ja Beauvoirin näkemys yksilön vapauden kunnioittamisesta avautuu inhimilliseksi oikeudeksi. Ihmisellä on oikeus elää elämäänsä illuusion varassa ja hänellä on oikeus myös puolustaa elämänvalhettaan. Tätä oikeutta Stenius (2004, 32) perustelee tarpeella, elämänvalhe ei ole vain defenssi tai puolustautumiskeino, se on inhimillinen tapa toimia ja viestiä tilanteissa, joissa totuus on liian painava. Kiertoilmaus on osa viestintätapaamme asioissa, joista emme syystä tai toisesta pysty puhumaan.

Myös Ojanen (2017, 28) inhimillistää valheen. Hän luokittelee valheen vakavuuden asteikolla, jonka toisessa päässä on ”suurelle vaaralle altistava valhe”, toisessa ”suurelta

katastrofilta pelastava valhe”. Se, onko valhe meistä hyväksyttävää, on tilannesidonnainen ja riippuu valehtelijan motiivista. Joskus se saa meidät hyväksymään toisen valheen siinäkin tapauksessa, että se sotii omaa moraaliamme vastaan. Oikeutettuna valhetta Ojanen pitää kuitenkin vain sellaisissa tilanteissa, missä se ajaa yleisesti koko yhteisön etuja ja yleisesti hyväksytyjä arvoja eikä ole kenellekään vahingollinen (Ojanen 2017, 103).

Kiinnostava Ojasen teoksessa (2017, 50–51) on harhan käsite, jossa ihminen, tosin tiedostamattaan, vääristelee totuutta omien etujensa mukaan. Vaikka asiat olisivatkin paremmin silloin, kun ihminen arvioi elämäänsä ja ympäröivää maailmaa puhtaan rationaalisesti, on Ojasen mukaan toivolla suuri merkitys ihmiselle. Toivoa hän nimittää positiiviseksi harhaksi.

### 3.3 Elämänvalhe tässä opinnäytetyössä

Aristoteleelle reitti onnelliseen elämään johti kultaista keskitietä kulkien. Kant opetti, että ihmisen tuli kohdella muita samoin kuin odotti muiden itseään kohtelevan. Nämä määritelmät saavat pohtimaan, eläkö ihminen näitä oppeja noudattaen itseään kohtaan oikein vai itsensä unohtaen.

Sartren määrittelemässä ”huonossa uskossa” eläminen tarkoitti oman yhteisönsä odotusten mukaisesti elämistä. Tarkoittaako tämä elämänvalheessa elämistä? Toisaalta, jos ihminen onnistuu vapautessaan valita oma olemuksensa ja tarkoituksensa, johtaako se täydelliseen ”totuudessa” elämiseen?

Stenius (2004, 16) määrittelee käsitteen totuus totuuteen pyrkimiseksi ja käsitteen valhe valheeseen pyrkimiseksi. Puheen tasolla tämä onkin selkeä määritelmä. Yksinkertaisimmillaan joko puhun mahdollisimman totta tai tietoisesti vääristelen totuutta. Tekojen ja mielikuvien tasolla rajanveto ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen. Mitä sitten tarkoitan elämänvalheella ihmisen toiminnassa ja teoissa? Ehkä parempi kuvaus elämänvalheelle on itsepetos tai illuusio, jossa ihminen elää.

Wikipedia (2020) selittää sanan illuusio havaintoharhaksi, hahmotusvirheeksi ja abstraktisti ajateltuna määritelmä on osuva. Jos normaalipainoisella ihmisellä itsellään on mielikuva itsestään ylipainoisena, tätä hahmotusvirhettä hän pönkittää esimerkiksi vertaamalla itseään reilusti alipainoisiin ihmisiin. Tämä vahvistaa hänen omaa vääristynyttä mielikuvaansa entisestään ja voi johtaa traagiseen lopputulokseen.

Ihminen käyttää havaintoharhaa myös toisin päin sanoittamalla itse elämänsä tai itsensä paremmaksi, jotta saisi olonsa tuntumaan paremmalta. Illuusiossa eläminen voi olla keino torjua tylsyyttä tai ankeutta. Se voi olla keino tehdä elämästään jännittävämpää tai mielenkiintoisempaa. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa jakamamme valokuvat useimmiten ovat taltioita hyvistä hetkistä: puutarhastamme parhaimmillaan, nauravista ystäviemme kasvoista, juuri siivotusta kodista, vastajuostusta puolimaratonista, siitä suurimmasta kesän ahvenesta. *Nukkekodin* Nora nykypäivänä todennäköisesti menestyisi kodinsisustusaiheisena bloggaajana, *Villisorsan* Hjalmarin Instagram-päivitykset pursuaisivat kuvia ahkerasta, perheelleen omistautuneesta miehestä ja vanhan Ekdalin Facebook-kansikuvaan olisi kuvakäsitelty oikea metsä. Ihminen tarvitsee illuusiota tunteakseen itsensä hyväksyttävämmäksi, tarpeellisimmaksi, onnistuneemmaksi. Ojanen (2017, 88) toteaaakin, että positiivinen asenne ja kohtuullinen oman itsensä ja omien taitojen yliarviointi edistävät ihmisen hyvinvointia.

Wikisanakirja (2021) puolestaan määrittelee sanan illuusio haaveksi, turhaksi toivoksi tai pilvilinnaksi. Tämä illuusio saa ihmisen toimimaan erilaisissa elämäntilanteissa epäloogisesti ja järjenvastaisesti, tunnepohjaisesti vaistojen varassa. Ojanen (2017, 92) pohtii täydellisen itsetuntemuksen ihannetta ja sen mahdottomuutta. Hänen mukaansa arvot pohjautuvat irrationaaliin uskomuksiin ja ihmisen onnellisuus jossain määrin edellyttää itsepetosta sekä irrationaalista asennetta elämään.

Näkemyks on helppo jakaa. Inhimillistä on, että ihminen ei voi koskaan toimia sataprosenttisen rationaalisesti omat kykynsä ja onnistumisen mahdollisuutensa tunnistaen. Jos näin olisi, jäisi meiltä elämässä kosolti asioita tekemättä ja toteuttamatta. Monet keksinnöt ovat syntyneet sattuman kautta, mutta varmasti yhtä monia keksintöjä on lähdetty kehittämään omaa tietotaitoa ja osaamista liioitellen. Samankaltaisessa pilvilinnassa myös *Villisorsan* Hjalmar elää kuvitellessaan, että jonain päivänä hän tekee mullistavan keksinnön, joka palauttaa koko perheen kunnian ja puhdistaa isänsä tahritun maineen.

Onko illuusiossa tai elämänvalheessa eläminen sitten moraalisesti oikein? Ehkä ei, mutta joskus se on armollisempaa kuin kohdata totuuden vaatimukset. Joskus valhe voi olla lempeämpi vaihtoehto, jolla suojelemme itseämme tai lähimmäisiämme totuudelta, jonka kestämiseen meillä tai heillä ei sillä hetkellä ole voimia. Pystyn hyvin ymmärtämään, miksi joskus voi tuntua järkevämmältä jatkaa itsepetosta.



Toisaalta pystyn myös hyvin ymmärtämään tilanteet, missä ihmisellä on tarve riisuutua valheista, puhdistautua, niin kuin *Nukkekodin* Nora näytelmän lopussa tekee. Oikeaa tapaa suhtautua elämän haasteisiin ei ole. On vain erilaisia ratkaisuja, tapoja toimia, tapoja ajatella omaa tai lähimmäistensä hyvää. Ihmisyyteen kuuluu inhimillisyys myös totuudessa ja valheessa.

Liisa Lampi kysyy näytelmän *Villisorsa* esipuheessa ”Onko elämänvalhe aina paheellista? Onko se joissain tapauksissa sallittu tai jopa toivottu tapa pettää itseään?” (Ibsen 2001, 11.) Ibsenin näytelmät *Nukke koti* ja *Villisorsa* tarjoavat mahdollisuuden pohtia elämänvalhetta ja niiden oikeutusta. Milloin ne ovat itseä tai toisia suojaavia, milloin tuomittavia ja tuhoavia.

## 4 ELÄMÄNVALHE NUKKEKODISSA

Ibsen tuo vuonna 1879 kirjoittamassa näytelmässään *Nukkekot*i kerronnan keskiöön ensimmäistä kertaa vahvasti naisen roolin ja aseman miehissä maailmassa. Näytelmää pidetään yhtenä realistisen draaman keskeisenä teoksena (Teatterimuseo, n. d.). Sitä ennen Ibsenin tuotannossa nainen oli ollut miehelle pelkkä väline oman päämääränsä saavuttamiseksi: kohde, johon projisoida omaa toimintaansa. Vastoin kirjoittamishetkellä vallitsevia yleisiä normeja, nostaa Ibsen ennakkoluulottomasti ja rohkeasti naisen miehen rinnalle ja peräänkuuluttaa naisen asemaa itsenäisenä ja miehestä riippumattomana. (Viljanen 1962, 123.)

*Nukkekot*i maalaa kuvan varsin konservatiivisesta ja sukupuolten roolien normittavasta perhe-elämästä. Miehen, Torvald Helmerin, tehtävänä on turvata perheelleen turvallinen, hyvä ja vauras elämä. Vaimon, Noran, rooli on olla miehelleen kuuliainen, aina iloisesti visertävä esinevaimo. Hänen tehtävänä on pitää koti kauniina ja perhe-elämä kunniakkaana. Kaikki Torvaldin mielestä epäesteettinen toiminta on tässä nukkekodissa kiellettyä aina makeisten syönnistä neulomiseen.

Ilmestyessään *Nukkekot*ia pidettiin radikaalina, koska se puolusti naisen asemaa ja kritisoi ajan avioliitonormeja (Teatterimuseo, n. d.). Torvaldin käytöksestä sekä repliikeistä huokuvasta, miehen ja naisen paikan roolittavasta asenteesta tulee pohja ja peili, joka nostaa esiin Torvaldin pikkumaisuuden ja heikkouden. Torvaldin tapa kutsua vaimoaan ”suloiseksi Norakseen”, ”siunatuksi laululintusekseen”, ”pikkurouva jäykkäniskaksi” ja ”pieneksi leivoseksi” tuntuu vähättelevältä, alistavalta ja esineellistävältä. Mutta sen sijaan, että se vahvistaisi mielikuvaa Torvaldista perheen päänä, vahvistaa se mielikuvaa heikon itsetunnon omaavasta, pikkusieluisesta puolisoista. Torvald on malliesimerkki Beauvoirin alistajasta, joka määrittelee Noran paikan ja aseman tiukoilla säännöillä ja rajoituksilla. Torvaldille sääntöjen rikkominen on konkreettinen uhka, joka huojuttaa hänen positiotaan saavutetuissa asemissaan perheen päänä ja pankinjohtajajana.

Torvald on malliesimerkki myös psykoanalytikko James Hollisin (2010, 69–70) teoksessa *Kenen elämää elät?* mainitsemasta kontrolloijasta. Alistaessaan muut kodissaan omaan tahtoonsa syntyy nukkekoti, missä Torvald kontrolloi ympäristöään, jotta se ei kontrolloisi häntä. Vallan halu on osoitus voimattomuudesta ja hallittu, passiivis-aggressiivinen käytös osoitus pelosta. Tuo tiedostamaton heikkous saa

Torvaldin oman käytöksensä kautta vahvistamaan omaa vääristynyttä minäkuvaansa vahvana ja voimakkaana perheen suojelijana.

Noraa en silti näe alistettuna. Mitä tiiviimpään muottiin häntä yritetään sulloa, sitä voimakkaammin hän pyristelee vastaan tarpeessaan toimia oikein. Nora kantaa vastuunsa ja maksaa siitä kovan hinnan. *Nukkekodin* Noraa pidetäänkin ajankuvassaan naisen vapauden ja itsemääräämisoikeuden taistelijana (Teatterimuseo, n. d.).

Vaikka *Nukkekotiin* suhtaudutaan erityisesti naisen asemaa käsittelevänä teoksena, en tässä opinnäytetyössä nostanut feminististä tematiikkaa keskiöön vaan tarkastelen tekstiä elämänvalheen ja moraalifilosofian näkökulmasta. Yleisemmällä tasolla *Nukkekoti* käsittelee juuri yksilön käytöksen ja yhteiskunnan moraalilain välistä ristiriitaa, mistä Aristoteles ja Kant puhuivat. Jännite näytelmässä syntyy samoin kuin todellisessa elämässä; on Torvald, joka kynsin ja hampain pitää kiinni yhteiskunnassa vallitsevista normeista, ja Nora, jota oma sisäinen moraalijohdattaa rikkomaan niitä, joskin ymmärtämättömyyttään. Tunnistettavissa on Aristoteleen runousopin hamartia. Nora tekee hyvään pyrkien traagiseen lopputulokseen johtavan virheen, eikä paluuta entiseen ole.

Näytelmän tarinan keskiössä on Noran tekemä rahalaina, jonka hän on tehnyt miehensä Torvaldin tietämättä. Lainalla on hyvään pyrkivä tarkoitus, sairastuneen Torvaldin kuntoutuminen. Nora on toiminut tavalla, jota Torvald perheen päänä ei olisi hyväksynyt, mutta lisäksi teko on tuomittava myös juridisesti, Nora on väärentänyt velkakirjaan isänsä allekirjoituksen. Lakipykälien mukaan kyse on petoksesta. Lainan on hänelle antanut asioitsija Krogstad, joka kiristää Noraa saadakseen paikan Torvaldin johtamassa pankissa. Krogstadin motiivina on oman maineensa puhdistaminen.

Noran tarkoitus toimissaan on hyvä ja hänen virheensä on naiivi ajattelu ja puhdas tietämättömyys, siksi hän ei ensin pysty ymmärtämään tekemänsä rikoksen vakavuutta. Nora peräänkuuluttaakin lain perusteita:

*Eikö tyttärellä olisi oikeutta säästää vanhaa kuolemansairasta isäänsä ahdistuksista ja huolista? Eikö vaimolla olisi oikeutta pelastaa miehensä henkeä? En tunne lakeja kovinkaan tarkoin, mutta olen varma, että niissä jossakin on määrättyä, että sellainen on luvallista. (Ibsen 2001, 50.)*

Noran logiikka noudattelee moraalifilosofian oppeja. Aristoteleen mukaan hyveellinen käytös ja teko oli sidoksissa asiayhteyteen ja vallitseviin oloihin: jossain tilanteessa teko

saattoi olla hyveellinen, toisessa tilanteessa väärin (Aristoteelinen etiikka, n. d.). Myös Ojanen (2017, 114) mainitsee valehteluun perustuvien rikoksien tuomitsemisessa tahattomuuden tai muiden lieventävien asianhaarojen merkityksen. Suomen lainsäädäntöä selkokielellä julkaisevan Minilexin verkkosivustolla (n. d.) voimakas inhimillisen myötätunnon kokemus mainitaan yhdeksi rikosta lieventäväksi perusteeksi.

Olosuhteisiin vedoten Nora yrittää siis selittää teolleen oikeutuksen, mutta käytännön tasolla hänen kaunisteleva ajatuksensa on puhtaasti naiivi ja viestii tietämättömyydestä. Koska Nora uskoo vilpittömästi tehneensä oikein, onko kyse tällöin petoksesta vai inhimillisestä, hyväuskoisesta tarpeesta suojella läheisiään?

Kiehtovaa on pohtia mitä olisi tapahtunut, jos Krogstadilla olisi riittänyt empatiaa hyväksyä Noran tekemä asiakirjaväärennös. Vaikka tehty rikos oli selkeästi lainvastainen, olisi rikoksen villaisella painaminen inhimillisestä näkökulmasta katsottuna voinut olla mahdollinen ratkaisu. Kukaan, ei edes katkeruutensa sokaistama Krogstad, loppujen lopuksi hyötynyt totuuden esiintuomisesta. Jos Krogstad ei olisi ahdistunut kiristykseen, vaan olisi pitänyt salaisuuden, ehkä Helmereiden elämä jatkunut niin kuin ennenkin. Nora olisi saanut jatkaa uskomuksessaan, että todellisuudessa hän on se, joka on Torvaldin pelastaessaan on pelastanut koko perheen onnen. Siitä ilosta, voimansa tunnosta, hän olisi ollut valmis jatkamaan miehensä määrittelemää virheetöntä elämää nukkekodin illuusiassa. Vai olisivatko kulissit kaatuneet jossain kohtaa joka tapauksessa?

Krogstad ei anna periksi totuuden vaatimuksessaan ja hänen uhkailunsa saavat Noran taivuttelemaan miestänsä Torvaldia palkkaamaan tämän. Myös Torvald on vankkumaton, Noraa ajatellen merkittävä on Torvaldin repliikki:

*Ajattelehan vain, miten sellaisen rikoksesta tietoisin ihmisen täytyy valehdella, teeskennellä ja näytellä joka paikassa, käyttää naamiota läheistensä, vieläpä vaimonsa ja lastensakin parissa. Lasten laita onkin kaikkein kauhein, Nora. – – Sen vuoksi, että tuollainen valheen usvaverho levittää tartuntaa ja sairautta koko kodin elämään. Sellaisessa talossa saavat lapset joka hengenvedollaan itseensä jonkin ilkeän ituja. – – Melkein kaikilla aikaisin turmeltuneilla ihmisillä on ollut valehteleva äiti.*  
(Ibsen 2001, 54–55.)

Loppuratkaisun syystä, miksi Nora päättää jättää miehensä ja lapsensa, analyysia voi tehdä moneen suuntaan. Ehkä syynä on niin voimakas valheista puhdistautumisen ja

oman ydinminuuden löytämisen tarve, että perheellä ei tämän rinnalla ole Noralle enää merkitystä. Tai sitten nuo Torvaldin lausumat sanat äidin merkityksestä ja vaikutuksesta lapseen ovat niin painavia, että Nora jättää lapsensa rakkauden tekona kuvitellen, että ilman häntä lapset ovat paremmissa käsissä. Mikä ajaa Noran äitiyteen liittyvän normien rikkomiseen, jää jokaisen ohjauksen ja tekijäryhmän tulkittavaksi.

Ennen loppuratkaisua ja kliimaksia Nora valmistautuu viimeiseen iltaan, juhliin, joissa hän tanssii viimeisen tanssinsa, kiihkeän tarantellansa. Tämä tanssi on symbolinen, se edustaa Noran epätoivoa ja vimmaa väistämättömän edessä, mutta myös villeyttä ja vapautta, Noraa sellaisena kuin hän sisimmässään kokee olevansa:

*Oikeastaan on riemullista tämä, sen ihmeellisen odotus. – – Viisi. Seitsemän tuntia keskiyöhön. Sitten neljäkolmatta tuntia seuraavaan keskiyöhön. Silloin on tarantella tanssittu. Neljäkolmatta ja seitsemän? Yksineljättä tuntia ellettävänä. (Ibsen 2001, 89.)*

Ennen tanssittua tarantellaa Nora kokee, että hänen valheensa tultua julki on hänen koko elämänsä on päättymässä. Tapahtumien edetessä kohti vääjäämätöntä totuuden paljastumista, Nora ei näe tilanteesta ulospääsyä. Kun totuus sitten paljastuu ja saa yllättävän käänteen Krogstadin palautettua velkakirjan, Torvaldin naurettava käytös pysäyttää Noran ja saa hänet kriisin keskellä arvioimaan koko elämänsä ja olemassaolonsa tarkoituksen uudelleen. Nora näkee oman elämänvalheensa kirkkaana: ”Kotimme ei kuitenkaan ole ollut muuta kuin leikkimökki, Olen täällä ollut sinun nukkevaimosi, kuten kotona olin isän nukkelapsi.” (Ibsen 2001, 115.)

Ymmärrän hyvin tarinat ihmisistä, jotka ovat jonkin kriisin kohdattuinaan vaihtaneet koko elämänsä suunnan. Kriisin tuoman totaalisen pysähdyksen keskellä ihminen on huomannut osan elämästään olleen kulissia, elämänvalhetta. Seurauksena hän uskaltaa tunnustaa totuuden: suurimman osan avioliitostaan hän on ollut siinä onneton. Tai hyvin edennyt nousujohteinen ura on vain lisännyt omaa tyytymättömyyden tai riittämättömyyden tunnetta. Suomen Mielenterveysseura ry:n sivuilla (Paavilainen 2016) artikkelissa *Lopetin valheessa elämisen* Sam Öhman toteaa ”Hetki, jolloin tajusin, että olin hukuttanut kaikki omat unelmani, oli käänteentekevä” kertoen menestyneen yrityksen ja avioliiton luoneen elämässään kulissin, jossa eläminen sammutti mielenkiinnon elämään ja vasta konkurssi ja avioero pysäyttivät ymmärtämään totuuden.

Tuo käänteentekevä hetki totuuden edessä on julma, totuuden tunnistaminen on haasteellista ja tunnustaminen sitäkin raskaampaa. Totuus voi pahimmillaan repiä ihmissuhteita ja rikkoa myös kanssaihminen elämää. Seuraa avioero, perheen hajoaminen, identiteettikriisi, ammatillisen uran alusta rakentaminen. Seuraa uusien arvojen luominen, uuden identiteetin rakentaminen ja uudenlainen asennoituminen niin itseä kuin ympäröivää maailmaa kohtaan. Tämä kaikki vaatii voimaa ja rohkeutta, tarvittaessa myös ulkopuolista apua. (Hollis 2010, 46.)

Mutta tuo käänteentekevä hetki voi olla myös puhdistava ja voimauttava, *Nukkekodin* Noralle kokemus on katarttinen. Päästäkseen selville todellisesta minästään, omasta identiteetistään sekä omasta paikastaan yhteiskunnassa, tekee Nora ratkaisun, jonka voi tulkita itsekkääksi, kuten Torvald tekee:

*Nora: Mitä sinä pidät pyhimpinä velvollisuuksinani?*

*Torvald: – – Eivätkö ne ole velvollisuutesi miestäsi ja lapsiasi kohtaan?*

*Nora: Minulla on toisia yhtä pyhiä velvollisuuksia. – – Velvollisuudet itseäni kohtaan.*

*Torvald: Olet ennen kaikkea vaimo ja äiti.*

*Nora: Siihen en enää usko. Uskon, että olen ennen kaikkea ihminen, minä, yhtä hyvin kuin sinä, – tai että ainakin koetan tulla ihmiseksi. (Ibsen 2001, 117.)*

Noran ja Torvaldin näkemysten ristiriita saa pohtimaan, missä tilanteissa ihmisen velvollisuus on luopua omista toiveistaan, jos niistä luopuminen on esimerkiksi omien läheisten etujen mukaista. Tai toisaalta, kun ympäristö ja yhteisön normit asettavat ristiriidan ihmisen omille tavoitteille, missä tilanteissa hänellä on oikeus kuunnella omaa sisintään, vaikka tietäisi toimivansa lähimmäisiään loukaten ja yhteiskunnallisten normien vastaisesti.

*Helmer: – – Et ymmärrä yhteiskuntaa, jossa elät.*

*Nora: En, en ymmärrä. Mutta nyt otan selvän siitä. Nyt koetan päästä perille: kumpi on oikeassa, yhteiskunta vai minä. (Ibsen 2001, 118.)*

Noran tuntoja voisi kuvata Ibsenin aikalaisen Søren Kierkegaardin (Alex 1998, 46) sanoin:

*Koetan nyt luoda tyynen katseen itseeni ja ryhtyä toimimaan vilpittömästi. Vain sillä tavoin voin kutsua itseäni syvemmissä mielessä nimellä ”minä”, niin kuin lapsi, joka ensimmäisellä tietoisella teollaan todistaa minuutensa.*

Ibsen ei anna vastausta, mikä moraalisesti olisi oikea ratkaisu. Avarakatseisesti Ibsen avaa Torvaldin näkemyksen rinnalle toisen vaihtoehdon, Noran näkemyksen, missä velvollisuus omaa itseään kohtaan on kaikkein suurin ja tärkein. Juuri sen, mitä Sartre ja Beauvoir peräänkuuluttavat ihmisen velvollisuudeksi.

Aikanaan *Nukkekot*i herätti suurta kohua etenkin loppuratkaisun tähden. Nora jättää miehensä ja lapsensa, mikä omassa ajassaan 1800-luvun loppupuolella oli ennenkuulumatonta. Ratkaisu kuohutti, koska sen pelättiin vaikuttavan myös teatterin ulkopuolella normeihin niin perhe-elämässä kuin yhteiskunnassa. Kohusta johtuen Ibsen kirjoitti näytelmän loppuun myös lievemmän vaihtoehdon, mutta vaihtoehtoinen teatteriesitys ei onnistunut. Ibseniä itseään ei loppuratkaisuun liittyvä myrskyisä väittely kiinnostanut, hänelle näytelmän keskiössä olivat ihmisen oikeus ja tarve löytää ydinminuutensa ja todellisen minänsä. (Viljanen 1962, 170–171.)

*Nukkekodin* perusteella Ibseniä voi pitää näytelmäkirjailijauransa tässä vaiheessa eksistentiaalisena kirjailijana. Hänen ydinsanomansa *Nukkekodissa* jakaa Sartren ja Beauvoirin näkemyksen, missä ihmisen väistämätön tehtävä on itse määritellä oma olemuksensa ja päämääränsä, essenssinsä (Häyry 2002, 152). Yhä nykypäivänä voi tämä valinnanvapaus olla niin vaikeaa, että helpommaksi me katsomme valinnan elää elämäämme yhteiskunnan normien mukaisesti silloinkin, kuin sisäinen tahtomme sanoisi muuta. Elämänvalhe voi tarjota turvallisen ratkaisun, missä me suojelemme lähimmäisiämme, kaikista rakkaimpiamme. Mutta sen riisuminen voi kirkastaa meille oman elämämme tarkoituksen, puhtaan tien, jota kulkea silloinkin, kun ympäröivä yhteisömme sen tuomitsee. Mikä vaihtoehto on silloin moraalisesti oikein?

## 5 ELÄMÄNVALHE VILLISORSASSA

Näytelmässä *Villisorsa* Ibsen jatkaa oman aikansa moraalikäsitteiden haastamista. *Villisorsa* julkaistiin vuonna 1884, jolloin näytelmien tuli olla oikeaoppisia moraliteetteja, jossa hyveellinen elämä johti onneen ja moraaliton elämä kärsimykseen (Henrik Ibsen 2021). Näytelmässä loppu on traaginen, mutta sitä ei edellä moraaliton elämä. Ekdalien perhe elää menneisyyden valheisiin pohjautuvaa, yksinkertaista, jopa naiivia elämää, mutta tämä ei vahingoita tai loukkaa ketään. *Villisorsaa* leimaakin suvaitsevaisuus ja psykologinen ymmärrys, mikä tässä vaiheessa Ibsenin uraa on tyypillistä (Viljanen 1962, 197).

Erityisesti *Villisorsaa* pidetään elämänvalhetta käsittelevänä teoksena, mutta näen myös *Nukkekodissa* samoja illuusioon ja yksilön vapautteen liittyviä teemoja, *Villisorsassa* ne tulevat esiin pelkistetympin. *Villisorsassa* hamartia on *Nukkekotiin* verrattuna käänteinen. Virheen tekee nimenomaan se, joka totuutta kiivaimmin vaatii. Gregers uskoo tekevänsä hyvän teon paljastaessaan niin isänsä suoranaiset valheet kuin Hjalmarin elämän illusion. Käykin päinvastoin, kantilainen ajattelumalli johtaa yhden ihmisen kuolemaan tuhoten samalla monen ihmisen elämän.

*Villisorsa* jatkaa tiivistä muutamaan päivään sijoittuvaa kerrontaa. Kuten *Nukkekodissa*, myös *Villisorsassa* näyttämökuva tapahtuu ensimmäistä näytöstä lukuun ottamatta yhdessä tilassa, Ekdalien ullakkohuoneiston ateljeessa. Ateljeen ullakolla on symbolistinen toinen maailma, vanhalle Ekdalille rakennettu keinotekoinen metsä, jossa myös suurimman symboliikan edustaja, vapautta kuvaava haavoitettu villisorsa elää.

Kuten sanottua, *Villisorsassa* elämänvalheelle vastavoiman asettaa rikkaan tukkukauppias Werlen poika Gregers, joka pitkään poissa oltuaan palaa kotiinsa ja saa selville, että hänen entinen luokkatoverinsa Hjalmar Ekdal on mennyt naimisiin Werlen entisen palvelijan Ginan kanssa. Gregers ymmärtää, että hänen isänsä on korvannut syrjähyppynsä Ginan kanssa järjestämällä Hjalmarille ja Ginalle kodin sekä Hjalmarille ammatin valokuvaajana. Tuo syrjähyppy on johtanut tytär Hedvigin syntymään, jota Hjalmar luulee omaksi lapsekseen. Lisäksi Hjalmarin isä, vanha Ekdal, on aikanaan tehnyt petoksen tukkukauppias Werlen kanssa, mutta vain hän on joutunut vankilaan maineensa ja kunniansa menettäen. Myös tätä tukkukauppias Werle hyvittelee maksamalla Ginalle vanhan Ekdalin ylläpidosta korvauksen sekä antamalla vanhalle Ekdalille pieniä töitä taskurahaa vastaan. Tämän kaiken paljastuttua Gregersille hän



osittain petetyn äitinsä puolesta, osittain kristillisen idealismin omaksuneena haluaa paljastaa näennäisenä hyvän tekijänä toimineen isänsä kaksinaismoralismin ja ryhtyy tuomaan totuuksia ilmi hinnalla millä hyvänsä.

Gregersin ideaalissa ihmisen vapauden edellytys on ehdottomassa totuudessa eläminen. Humaaniin ajatteluun taipuva, Raamatun hyvin tunteva Ibsen oli jo ennen *Villisorsan* kirjoittamista alkanut kyseenalaistaa kristillisen idealismin ihannointia tunnistaen sen myös nuoresta itsestään. *Villisorsan* työmuistiinpanoihin Ibsen on kirjoittanut ”Vapautus on siinä, että luodaan yksilöille oikeus vapauttaa itsensä, kullekin oman tarpeensa mukaan.” (Viljanen 1962, 201–202). Gregers näyttäytyy teoksessa antivapauttajana, häneen Ibsen on ladannut kiihkoilevan idealistin, jonka hyvyyteen pyrkimys näyttäytyy pikemmin pahuutena. Gregersin hahmo sisältää paradoksin, hän paheksuu isänsä valheiden kanssaihmistensä elämässä aiheuttamaa tuhoa, mutta totuudenvaatimuksessaan peruuttamattomasti rikkoo ja hajottaa enemmän kuin isänsä valheillaan. Huomioitavaa on, että Gregers kuvittelee tuovansa totuuden vaatimuksellaan oikeutta kanssaihmisilleen, mutta käykin päinvastoin. Sen sijaan valheessa elänyt vanhempi Werle pyrkii teoillaan hyvittämään tekemänsä virheet ja osittain onnistuu siinä.

Jokaisella meistä on tarve olla oikeassa. Elämäniisautta lienee se, että vaikka näkee ympärillään valheelle rakennettuja elämäntarinoita, ei tuomitse tai tuo totuutta julki, ellei tiedä valheiden vahingoittavan toista tai riistävän toiselta jotain. Hjalmarin totuuden vaatimus tuntuu sen sijaan enemmän egoistiselta kuin epäitsekkäältä, pyyteettömältä teolta. Itse hän uskoo päinvastaiseen, mikä elämänvalhetta ehkä sekin. Näytelmän tapahtumien edetessä vahvistuu kuva, missä Gregers tavoittelee henkilökohtaista tyydytystä pyrkien omien tekojensa kautta tuomaan ”kirkastuksen valon” ja anteeksiannon. Yksilöetiikassa ydin on ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisessa, ei lyhytkestoisesta mielihyvän tavoittelemisessa (Clarkeburn 2006, 27), mutta Gregersin toiminta vaikuttaa jälkimmäiseltä.

Nykypäivänä sosiaalinen media tarjoaa otollisen maaperän rakentaa elämäntarinansa illuusioiden varaan. Illuusioiden lisäksi tarjoaa sosiaalinen media alustan myös moraalittomille valheille. Silloin tällöin voi iltapäivälehdistä lukea artikkeleita, joissa ”kohtelias ja viehättävä rakas” on huijannut kohteeltaan kaikki säästöt. Facebook-profiilissa näyttäytyy elämäntarina, joka puhelimesta ja mahdollisilla tapaamisillakin lukuisia kertoja valheellisilla kertomuksilla ja yllättävillä tilanteen käänteillä vahvistetaan. Tämä on tuomittavaa ja rikollista ja tuleekin tulla ilmi.

Mutta ajoittain nousee otsikoihin myös toisenlaisia tarinoita. Joulukuussa 2020 iltapäivälehdistön lööppeihin päätyi amerikkalaisen näyttelijä Alec Baldwinin vaimo, jonka väitettiin valehdelleen espanjalaisen taustansa nimeä ja puheen aksenttia myöten (Iltalehti, 2020). Tässä keskustelussa mielenkiintoista on täysin ulkopuolisten, tavallisten iltapäivälehtiä lukevien suomalaisten oikeassa olemisen sekä totuuden julki tuomisen tarve. Nimimerkki NestoriN kysyy tuohtuneena lehden kommenttikentässä ”Ymmärsinkö oikein, omasta elämästään voi valehdella mitä vain, mutta toisista ei saa kertoa nykyisin totuutta ja paljastaa toisten valheita?” Nimimerkki Kokemusta kerrakseen... kirjoittaa:

Valehtelu on vastenmielinen ilmiö. – – Toki ymmärrän että nykyään totuus on se minkä ihminen kokee totuudeksi. – – Jopa kiistattoman tosiasian sanominen voi nykyään olla ihan juridisestikin kunnianloukkaus jos sen joku kokee loukkaavaksi. – – Koen eläväni totuuden jälkeistä, vaihtoehtoisten faktojen aikaa.

Päinvastaisenkin ajattelun omaavia kommentteja löytyy, mutta todeta voi, että gregersimäinen käyttäytyminen ei ole muuttunut, sillä ihmisen psykologinen käyttäytyminen ei ajan saatossa ole muuttunut.

Ojanen (2017, 114) pohtii universaalien moraalisten periaatteiden pätevyyttä erilaisissa tilanteissa ja pohtii voiko yleispätevää periaatetta ylipäättään olla. Hän mainitsee ristiriitatilanteissa vastakkain heijastuvat, omien etujen kanssa sidoksissa olevat suhtautumistavat: lempeyden ja armeliaisuuden oikeudenmukaisuutta ja totuutta vastaan. *Villisorsassa* tämä vastakkainasettelu näkyy eritoten Hjalmarin perheen naapurin, tohtori Rellingin ja Gregersin hahmoissa muodostaen elämänvalhe teemaan liittyen kiinteän jännitteen. Mitä tiiviimmin Gregers tarrautuu ihanteen vaatimuksiinsa sitä tarkkanäköisemmin Relling näkee Gregersin toiminnan tuhoisuuden. Relling sanoo Gregersin potevan ”akuuttista oikeamielisyyden kuumetta”, mutta ei ehdi pelastaa Hjalmaria tältä. Ei vain symbolisella tasolla, vaan käytännössäkin Relling ja Gregers ovat toistensa vastakohtia, toinen peräänkuuluttaa inhimillisyyttä ja armoa, toinen puolustaa totuuden hyvettä.

Näytelmän loppupuolella Gregers paljastaa Hjalmarille Ginan ja isänsä suhteen ja näin myös istuttaa epäilyksen Hedvigin oikeasta isästä. Hjalmarille isku on kova. Gregersin sanat ihanteen vaatimuksista alkavat upota otolliseen maaperään. Gregers kannustaa Hjalmaria vaatimaan Ginalta tunnustusta ja näin tämä tekeekin. Lopputulos ei silti tyydytä kiihkomielistä Gregersiä:

*Tällainen suuri ratkaisu, – ratkaisu, johon kokonainen elämä pitäisi perustaa, – elämä, yhdyselämä, totuudessa ja mitään salaamatta – – Olin niin varmasti odottanut, että kun tulisin ovesta, minua vastaan loistaisi oikea kirkastuksen valo sekä miehen että naisen olemuksesta. Ja nyt näen edessäni vain tämän painostavan, raskaan, surullisen – – Eihän maailmassa ole mitään siihen verrattavaa, että antaa anteeksi rikkoneelle ja kohottaa hänet omalle tasolleen rakkaudessa. (Ibsen 2001, 107–108.)*

Siinä missä Gregers tinkimättömästi vaatii totuutta, Relling hyväksyy ihmisen tarpeen rakentaa elämänsä illuusion varaan ja tarvittaessa on valmis myös tukemaan sitä:

*Gregers: Ja miten te Hjalmaria hoidatte?*

*Relling: Käytän tavallista hoitotapaani. Koetan pitää yllä hänessä elämänvalhetta.*

*Gregers: Elämän – valhettako? En kai kuullut oikein –?*

*Relling: Kyllä, elämänvalhetta, sanoin. Sillä katsokaahan, elämänvalheella on stimuloiva vaikutus. (Ibsen 2001, 134.)*

Tohtori Relling myötäelää myös vanhan Ekdalin tarinaa:

*Relling: Niin, mitä arvelette siitä, että tuo karhunkaataja hiiviskelee pimeällä ullakolla kaniineja metsästävässä? Maailmassa ei ole onnellisempaa metsästäjää kuin hän, tuo ukko, kun saa möyrytä siellä kaiken romun seassa. Nuo neljä, viisi kuin kuivettunutta joulukuusta, jotka hän on pannut sinne säilöön, vastaavat hänelle Höj dalin suurta raikasta metsää; kukko ja kanat ovat riistalintuja honkien latvoissa; ja kaniinit, jotka hyppelevät pitkin ullakon lattiaa, ovat hänelle karhuja, joiden kanssa tuo reipas erämies käy otteluun.*

*Gregers: Onneton vanha luutnantti Ekdal. Hänen on todella täytynyt luopua kaikista nuoruutensa ideaaleista!*

*Relling: Sanonpa muistaessani, herra Werle nuorempi: älkää käyttäkö tuota ulkomaista sanaa ideaalit. Meillähän on hyvä kotimainen sana: valheet.*

--

*Gregers: Tohtori Relling, en antaudu, ennen kuin olen pelastanut Hjalmarin teidän kynsistänne. (Ibsen 2001, 134–135.)*

Gregers uskoo lujasti Ekdalin perheen mahdollisuuteen puhdistautua ja jalostua totuuden edessä. Tukkukauppiaan annettua Hedvigille hänen tulevaisuutensa turvaavan rahalahjan, vaatii Gregers Ekdaleja kieltäytymään tästä. Seurauksena Hjalmar repii lahjakirjan ja samalla julmasti kieltää isänrakkautensa Hedvigiin. Ihanteen vaatimuksensa sokaistumana Gregers houkuttelee nuoren Hedvigin uhraamaan isäänsä kohtaan tuntemansa rakkauden todisteeksi ullakolla asuvan villisorsan. Ymmärtämätön Hedvig ampuu villisorsan sijaan itsensä.

Edes traaginen tapahtuma ei muuta Gregersin aatetta. Hän on varma, että näin voimakkaan uhrilahjan edessä Hjalmarista ”vapautuu kaikki suurpiirteinen”. Relling sen sijaan ei usko mukavuudenhaluisen ja heikkoluonteisen Hjalmarin muuttumiseen missään tilanteessa. Lakonisesti hän toteaa ”Ennen kuin vuosi on mennyt umpeen ei pikku Hedvig ole hänelle muuta kuin korulauseiden teema.” (Ibsen 2001, 153).

Gregers ei vain murra Ekdalien perheen elämänvalheita vaan koko perheen. Teossa on kosketuspintaa Beauvoirin määritelmään, missä todellinen vapaus perustuu molemmin- ja kaikinpuoliseen vapaudentunnustukseen. Kun Gregers riistää Hjalmarilta tämän vapautuksen, riistää hän sekä merkityksen Hjalmarin kaikista teoista että tämän elämästä. Tämä korkeampaan moraaliin pyrkivä teko näyttäytyy moraalittomana.

Viittaukset kristillisyyteen ja eritoten Ibsenin tarve kritisoida kristillisiä arvoja tulee esiin lopun symboliikassa ja huipentuu Rellingin peräänkuuluttaessa Gregersin tehtävää. Gregers vastaa ”Olla kolmastoista pöydässä”. Tämä viittaus Raamatun Juudakseen on Ibseniltä tietoisesti kirjoitettu. Aikalaisissa kritiikeissä puhututti kuitenkin erityisesti nuoren Hedvigin kohtalo, ja eräs kriitikoista pitikin sitä epäuskottavana. Hänen mukaansa Ginan ja Hedvigin Hjalmaria hemmotteleva ja hoivaava asenne sekä hänen puolestaan työn tekeminen ja arjen pyörittäminen olisi jo opettanut Hedvigille kyvyn olla luottamatta isäänsä. Siksi kohtuuttoman suuri uhrautuminen vaikutti hänen mukaansa

liioitellulta. Kriittien kapeakatseisuus kertoo ajankuvasta, jossa teos on kirjoitettu. Hedvigin hahmo 1880-luvun loppupuolen kirjallisuudessa edusti uutta, psykologista realismia, missä aikuisten tietoisuus saa vastavoiman nuoruuden ennalta-arvattomuudesta. Tämän kuvauksessa Ibsen oli jälleen aikalaisistaan edelläkävijä. (Viljanen 1962, 210–211.)

## 6 IBSEN – AJATON IHMISYYDEN KUVAAJA

Mielestäni *Nukkekodin* ja *Villisorsan* kaltaiset elämän peruskysymysten äärellä olevat klassikkoteokset puhuttelevat kaikissa ajoissa, sillä ihminen on pysynyt samana, hänen perustarpeensa ovat samat. Vaikka moraalialia ja eettistä ajattelua on pyritty määrittelemään oikeaksi kautta aikojen, lopputulosta ei ole, koska käytännön tasolla sen määrittelevät ja elävät todeksi ihmiset joka ikinen päivä.

Yhteiskunnallisia epäkohtia löytyy yhä eikä hyvinvointivaltiossa hyvä jakaudu edelleenkaan tasaisesti kaikille. Sukupuolten välinen tasa-arvo ei vielääkään toteudu. Eriarvoisuutta on aina vain. Kaikilla ihmisillä tieto ei välttämättä lisää hänen sivistystään. Kaikilla ihmisillä vallanhimo ei vähene, vaikka hänen silmiensä eteen todennettaisiin eriarvoisuuden epäreiluus. Kaikilla ei ole empatiakykyä, ja kaikille meistä on vaarana toimia yhtä lailla erehtyen kuin Nora tai Gregers: hyvään pyrkien, mutta virheitä tehden. Ihminen on yhä ihminen: erehtyvä, itsekäs, moraaliton ja ahne mutta myös hyväksyvä, epäitsekäs, avarakatseinen ja pyyteeton.

Ibsenin teosten *Nukkekotin* ja *Villisorsa* pohjimmainen ajattomuus on inhimillisessä ja humanisissa ihmiskuvauksessa. Näytelmät peilaavat yhteiskunnallisia epäkohtia, mutta sitäkin enemmän mielestäni ihmisen tarvetta rakentaa mikroympäristöönsä illuusio, jolla selviää päivästä toiseen. Ihmisen tarpeessa pitää yllä tarkoin rakennettuja kulisseeja selvitäkseen.

Pelastaakseen miehensä toimii Nora *Nukkekodissa* epäitsekästä tekemällä rikoksen. Toisaalta tuo epäitsekkyys voidaan nähdä tekona, jolla Nora tekee elämästään elämisen arvoisen. Hän saa elämälleen tarkoituksen. Kun tämä valheen päälle rakennettu elämän tarkoitus, illuusio, hajotetaan, joutuu Nora etsiä elämälleen uuden suunnan. Torvaldin tarve määritellä hyvää ja esteettistä elämää voi olla pienisieluista, mutta toisaalta se voi olla suojelumekanismi, jolla Torvald peittää omaa epävarmuuttaan. Ovatko nämä moraalittomia tapoja toimia? Onko kaipuu olla tarpeellinen väärin tai huono itsetunto tuomittavaa?

*Villisorsassa* Hjalmar ylläpitää itselleen ja muille illuusiota keksintöönsä liittyvästä elämäntarkoituksesta. Tukkukauppias Werlellä ja Ginalla on oma yhteinen salaisuutensa, jonka he ovat onnistuneesti pitäneet salassa kumpikin omalla tavallaan eteenpäin elämässään selviytyen, molemmat myös arkisen onnen löytäen. Myös vanha

Ekdal on rakentanut itsellensä pakopaikan, jossa elää parhaita päiviään muistoissaan uudelleen. Vaikka kaikilla on omat elämänvalheensa, ovat ne muita loukkaamattomia ja siten oikeutettu on näytelmässä lääkäri Rellingin toteamus ”Jos riistätte keskitason ihmiseltä hänen elämänvalheensa, riistätte häneltä samalla onnen” (Ibsen 2001, 135). Perusteltua on kysyä, onko Gregersillä oikeus riistää muilta heidän elämänvalheensa, onko tuo moraalinen totuuden vaatimus moraalisesti oikein.

Illuusiossa, elämänvalheessa elämisen eettisyydestä, ei voi eikä tulekaan antaa yksiselitteistä vastausta. Sen määrittelee tekstin tulkitsija, joka peilaa kysymystä omaan henkilöhistoriaansa ja elämäkokemuksiinsa, omaan etiikkaansa ja moraaliinsa.

Taiteen tehtävä on nostaa esiin yhteiskunnallisia epäkohtia ja vääryyttä sekä ihmisen toiminnan naurettavuutta ja moraalittomuutta. Mutta taiteen tehtävä on myös ymmärtää ihmisyyttä, nostaa ja tuoda esiin erilaisia näkökulmia sekä syy-seuraussuhteen merkitystä teoille ja tapahtumille. *Nukkekot*i ja *Villisorsa* tarjoavat hedelmällisen alustan tutkia ihmisen toiminnan perusmotiiveja niin moraaliselta kannalta kuin inhimillisestä, hyväksyvistä näkökulmasta. Jos niiden konservatiivisuus tai patriarkalisuus herättää tarpeen tuomita tekstit vanhanaikaisiksi tai väärää yhteiskunnallista kuvaa pönkittäviksi epookeiksi, ehkä tekijän tehtävä silloin on haastaa itsensä omalla tulkinnallaan näyttämään juuri tekstissä käsiteltävien teemojen vääryys tai naurettavuus.

Klassikkoteosten ajattomuus pohjautuu tulkitsijoiden kykyyn tuoda tekstin pohjimmainen sisältö tähän päivään, sillä inhimillisestä näkökulmasta katsottuna juuri mikään ei ole muuttunut. Epäkohdat eivät poistu silmiä ummistamalla, vaan niiden esiintuomisella.

## LÄHTEET

Alex, B. 1998. Søren Kierkegaard. Ajattelijan elämä. Suom. Tytti Träff ja Torsti Lehtinen. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Aristoteelinen etiikka. Miina ja Ville, opettajan aineisto. Opetushallitus. Viitattu 15.3.2021. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/miina-ja-ville-opettajan-oppaita/tiedollista-taustaa-ja-aineistoja/aristoteelinen>.

Clarkeburn, H. 2006. Etiikanopetuksen teoriaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto. Viikin opetuksen kehittämisspalvelut. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 4.4.2021. [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/1975/904/etiikkajulkaisu\\_valmis.pdf?sequence=1](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/1975/904/etiikkajulkaisu_valmis.pdf?sequence=1).

Etiikka 2020. Wikipedia. Viitattu 3.3.2021. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Etiikka>.

Eurooppalaisen teatterin historiaa. Henrik Ibsen. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja. Viitattu 27.3.2021. <https://disco.teak.fi/euteatteri/6-6-henrik-ibsen/>.

Henrik Ibsen 2021. Wikipedia. Viitattu 15.3.2021. [https://fi.wikipedia.org/wiki/Henrik\\_Ibsen](https://fi.wikipedia.org/wiki/Henrik_Ibsen).

Hollis, J. 2010. Kenen elämää elät? Löydä oma tiesi keski-ikästä eteenpäin. Suom. Ritva Hellsten. Tallinna: Rasalas Kustannus.

Häyry, M. 2002. Hyvä elämä ja oikea käytös. Historiallinen johdatus moraalifilosofiaan. Helsinki: Yliopistopaino.

Ibsen, H. 1947. Brand. Suom. Aale Tynni. Norjankielinen alkuteos 1865. Porvoo: WSOY.

Ibsen, H. 1998. Nukkekot. Suom. Eino Palola. Kuudes painos. Norjankielinen alkuteos 1879. Juva: WSOY.

Ibsen, H. 1983. Peer Gynt. Suom. Pentti Saarikoski. Norjankielinen alkuteos 1867. Porvoo: WSOY.

Ibsen, H. 2001. Villisorsa. Suom. Eino Palola. Norjankielinen alkuteos 1884. Porvoo: WSOY.

Illuusio 2020. Wikipedia. Viitattu 3.3.2021. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Illuusio>.

Illuusio 2021. Wikisanakirja. Viitattu 3.3.2021. <https://fi.wiktionary.org/wiki/illuusio>.

Iltalehti 2020. Sometähti ja Alec Baldwinin vaimo Hilaria Baldwin, 36, keskellä älytöntä kohua – väitetään valehdelleen lähes kaiken elämässään. Viitattu 4.4.2021. <https://www.is.fi/viihde/art-2000007708562.html>.

Koskinen, I. 2014. Beauvoir, Simone de. Suomalainen filosofinen verkkoportaali. Viitattu 13.2.2021. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/beauvoir-simone-de>.

Minilex. Rikoslaki ja lieventämisperusteet. Viitattu 14.3.2021. [https://www.minilex.fi/a/rikoslaki-ja-lieventämisperusteet](https://www.minilex.fi/a/rikoslaki-ja-lieventamisperusteet).

Näytelmät netissä 2011. Henrik Ibsen. Viitattu 22.3.2021. <https://naytelmat.fi/a/henrik-ibsen>.

Ojanen, M. 2017. Vaihtoehtoisia faktoja? Miksi me valehtelemme. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Paavilainen, U.-M. 2016. Lopetin elämänvalheessa elämisen. Suomen Mielenterveys ry. Viitattu 18.3.2021. <https://mieli.fi/fi/tarinat/sam-ohman-lopetin-valheessa-elamisen>.



Stenius, Y. 2004. Totuudesta ja valheesta. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Seimola, A. 1989. Henrik Ibsen, Kapina keskiluokan olohuoneessa. Suuri kirjailija; Nykyaikaa etsimässä. Toim. Korolainen, T. Opetusjulkaisut. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.

Teatterimuseo. Henrik Ibsenin Nukke koti (1879) Suomessa 1880–2002. Viitattu 20.2.2021. <https://www.teatterimuseo.fi/oppimateriaalit/skene/historiaa/nukke koti.php>.

Viljanen, L. 1962. Henrik Ibsen. Elämä ja draamat. Porvoo: WSOY.